

жавах, європейському континенті в цілому та загальноцивілізаційному значенні з точки зору формування українського, європейського та світового конституціоналізму, процесів демократизації, глобалізації та європейської міждержавної інтеграції.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, універсалізація, місцеве самоврядування, сучасний муніципалізм, муніципальне право, муніципальна влада, муніципальні права особи, децентралізація, централізація.

Резюме

Батанов А. В. Муниципальное право в условиях глобализации.

Статья посвящена исследованию процесса глобализации на современном этапе общепланетарного социального развития. Утверждается, что глобализация как объективный и неизбежный процесс развития социума предопределяет ориентацию Украины на интеграцию с международным сообществом и включение в глобализационные процессы общепланетарного масштаба во всех сферах жизнедеятельности общества. Выделены основные сущностные аспекты процесса глобализации с точки зрения развития современного муниципального права. Показано значение местного самоуправления и институтов локальной демократии в отдельных европейских государствах, европейском континенте в целом и общецивилизационном значении с точки зрения формирования украинского, европейского и мирового конституционализма, процессов демократизации, глобализации и европейской межгосударственной интеграции.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, универсализация, местное самоуправление, современный муниципалитет, муниципальное право, муниципальная власть, муниципальные права личности, децентрализация, централизация.

Summary

Batanov O. Municipal law in the conditions of globalization.

The article is sanctified to research of process of globalization on the modern stage of general planetary social development. It becomes firmly established that globalization as an objective and inevitable process for any of countries predetermines the orientation of Ukraine on integration with international association and including in the global processes of planetary scale in all spheres of vital functions of society. The basic aspects of process of globalization are distinguished from the point of view of development of modern municipal law. The value of local self-government and institutes of local democracy is shown in the separate European states, European continent on the whole and general civilization value from the point of view of forming Ukrainian, European and world constitutionalism, processes of democratization, globalization and European intergovernmental integration.

Key words: globalization, integration, universalization, local self-government, municipal law, modern municipalism, municipal power, municipal human rights, decentralization, centralization.

Отримано 9.09.2013

УДК 342.25; 342.26; 342.55

А. А. ЛУКАШЕНКО

Альона Анатоліївна Лукашенко, кандидат юридичних наук, доцент Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ЯК СПЕЦИФІЧНОЇ ФОРМИ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність реформування місцевого самоврядування в Україні, особливо питань проживання людини і громадянина на відповідній території, потребує наукового аналізу, обговорення методологічних проблем та реалізації основних концептуальних положень щодо удосконалення рішень з питань місцевого рівня. З цією метою основою розгляду концепції місцевого самоврядування є дотримання принципів народного суверенітету, верховенства права та соціальної справедливості, становлення й розвитку громадянського суспільства, чітке розмежування повноважень різних ланок системи самоврядування та органів державної влади тощо, що може підвищити активність жителів відповідної території, спроможність брати на себе відповідальність та самостійно вирішувати питання місцевого значення¹. Як форма самоорганізації громадянського суспільства місцеве самоврядування (базовий рівень – органи самоорганізації населення, а саме: домові комітети. – *А. Л.*) має безпосередній та первинний контакт з дрібними проблемами територіальної організації влади, враховуючи елементарні особливості проживання жителів та шляхи їх вирішення. Це зумовлює подальші наукові розвідки питань повноважень органів самоорганізації населення (далі – ОСН), децентралізації влади на місцях з метою віднайдення збалансованої взаємодії державної влади та місцевого самоврядування, розвитку демократії участі.

Метою статті є вивчення історичних особливостей повноважень ОСН відповідно до конкретної території проживання; визначення різновидів повноважень ОСН – як власних, так і делегованих, а також основних функцій для реалізації особливостей у повноваженнях ОСН.

На думку багатьох вчених, чинне законодавство України повинно створювати умови для функціонування громадянського суспільства і передбачати можливі шляхи його удосконалення². Однак наявні недоліки в територіальній організації влади свідчать про те, що сучасний етап розвитку місцевого самоврядування насамперед має передбачити заходи, спрямовані на вдосконалення його законодавчої основи. Теоретичні основи питань самоорганізації населення вивчали Г. С. Антіпіна, О. В. Батанов, Д. І. Голосніченко, О. Л. Копиленко, М. І. Корнієнко, В. С. Куйбіда, Н. Р. Нижник, М. В. Пітцик, В. Ф. Погорілко, Ю. М. Тодика, В. Л. Федоренко, Ю. С. Шемшученко, Л. П. Юзьков та інші. У науці конституційного права питання повноважень досліджують В. М. Кампо, В. С. Кашо, В. В. Кравченко, Н. В. Мішина, А. П. Мукшименко, О. В. Прієшкіна, М. О. Пухтинський, О. І. Сушинський, А. Ф. Ткачук, Р. Т. Чернега, О. С. Орловський, О. Г. Остапенко, Л. В. Ярічевська та інші. У науці державного управління – В. Д. Бондаренко, Д. В. Кольцова та інші. Разом із тим комплексного підходу стосовно вивчення особливостей повноважень територій діяльності ОСН в Україні немає, що й зумовлює актуальність дослідження. Стосовно виділення окремих нетипових питань повноважень відповідно до певної території проживання свідчить і розуміння самої природи ОСН у чинному законодавстві України та у наукових працях юристів, а саме: як представницької форми місцевого самоврядування з наявністю певних повноважень, якими наділяє їх відповідна рада, та їх здійснення в межах відповідної території³; як специфічних утворень з рисами публічної влади і громадської організації на громадських засадах (добровільне взяття на себе окремих повноважень публічної влади); як специфічної форми демократії з елементами безпосередньої (реалізація волі місцевого населення на відповідній території проживання) та представницької демократії (створюється жителями відповідної території)⁴.

Комплексне закріплення правового статусу, порядку організації та діяльності ОСН в Законі України «Про органи самоорганізації населення» як окремого суб'єкта системи місцевого самоврядування засвідчило їх особливу роль у процесі становлення місцевого самоврядування в Україні, у вирішенні питань місцевого значення, посиленні уваги держави до життєдіяльності людини за місцем безпосереднього проживання, прагненні створити оптимальні нормативно-правові умови для самоорганізації населення.

На жаль, на законодавчому рівні й досі залишається неврегульованою низка питань щодо порядку організації і діяльності ОСН. Як один з інститутів громадянського суспільства, ОСН набувають особливого значення, оскільки істотно наближені безпосередньо до мешканця, жителя території. Для утворення основи місцевих громадських демократій слід надавати громадські послуги жителям різних адміністративно-територіальних одиниць шляхом заснування власних служб територіальної громади та через особисту заінтересованість їх членів у здійсненні контролю за регіональним використанням коштів місцевих бюджетів, їх якістю і т. д. На думку В. М. Кампо, саме територіальні громади, а точніше їх члени (ОСН такими є. – А. Л.) мають являти собою основу місцевих громадських демократій⁵. Вивчення особливостей повноважень ОСН неможливо без аналізу історичного розвитку термінопонять органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) та ОСН.

Термін місцевого самоврядування з'являється у XVIII столітті. Як вважає Юрій Панейко, поняття «місцевого самоврядування» ввів або поширив німецький юрист Х. Р. Гнейст у XIX столітті⁶. Самостійність общини та найкрупніших спільнот в управлінні місцевими справами у межах закону, але без втручання центральної адміністрації та її чиновників на місцях, визначалась основною ознакою місцевого самоврядування. І тому місцевого самоврядування визнавалось як місцевого управління, що здійснюється самостійно населенням певної територіальної одиниці. Радянський період заперечував принцип визнання місцевого самоврядування, а його поняття, в основному, використовувалось як ознака «буржуазного муніципального управління»⁷.

У наукових працях з історії розвитку основ місцевого самоврядування (XVII – початку XX ст.) вчені неодноразово поверталися до думки про початок ієрархії соціально-політичних структур з низового рівня громад і міських комун – Й. А. Альтузіус; залучення населення в управління – Дж. С. Міль; суспільство вільних і самоврядних асоціацій і громад – А. К. де Токвіль; федерацію громад і невеликих груп – О. Ф. фон Гірке; традиції змєства – М. О. Мілютін, А. П. Щапов; повну автономію громад, децентралізацію управління – П. М. Подлігайлов, О. І. Васильчиков; побудову «знизу вверх» політично вільної держави – М. П. Драгоманов; модель широкомасштабного самоврядування, організацію українських комітетів різних рівнів, їх об'єднання та «вибрання» делегатів від усіх організацій (а не тільки від політичних партій. – А. Л.), які працюють в «сім округах» – М. С. Грушевський; якнайширше самоуправління громади – І. Я. Франко; універсальний проект об'єднання індивідів, асоціацію їх і регіонів, націй в ієрархічну федеративну організацію зі складеною системою громадської влади, утвореної знизу вверх, від автономної комуні (громади) до центру – М. О. Бакунін; вільний розвиток кожного у вільному суспільстві, побудованому знизу вверх – П. О. Кропоткін; наділення міської та сільської громад правами ширшої автономії, збільшення представництва населення в органах місцевого самоврядування – соціал-реформістські муніципальні концепції; муніципальний соціалізм – Г. В. Плеханов, належність громаді публічно правових повноважень за власним правом – П. І. Стучка; громадські ради як єдині органи управління в Галичині та інші⁸.

Отже, зазначені підходи об'єднані між собою ідеєю про самодостатність місцевої громади, спроможністю найбільш ефективно вирішувати питання місцевого значення власне населенням відповідної території, наділенням правами ширшої автономії громад та побудовою демократичних взаємовідносин у державі знизу доверху. Сучасна наукова думка у дослідженні В. М. Алексєєва є тому підтвердженням. Так, вчений наголошує на створенні публічних структур управління на рівні відповідних територіальних громад – гро-

мадівських рад⁹, які утворюються безпосередньо жителями населених пунктів на їх загальних зборах (конференції).

Слід підкреслити, що місцеве самоврядування у ст. 140 Конституції України визначено як право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Отже, суб'єктом місцевого самоврядування є територіальна громада. Конституція України «признає та гарантує місцеве самоврядування» (ст. 7)¹⁰ як одну з основ конституційного устрою, основний принцип демократичного управління в державі. Тому особливості повноважень ОСН слід визначати, базуючись на загальних засадах повноважень місцевого самоврядування, які достатньо визначені Конституцією і законами України та іншими нормативно-правовими актами, а саме: права і обов'язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування щодо здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування.

Найважливіші гарантії діяльності ОСН визначено ст. 140 Конституції України, а повноваження ОМС – у ст. 143 Конституції України, яка передбачає, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують і ліквідовують комунальні підприємства, організації й установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції. Конституція України визнає людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3) та встановлює, що права й свободи людини і їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Не зважаючи на те, що місцеве самоврядування є формою залучення громадян до участі в управлінні своїми справами і розглядається як здійснення демократії на місцевому рівні, права і свободи людини мають бути реалізовані насамперед через можливість громади здійснювати повний і всебічний контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування за допомогою ОСН.

Стаття 14 Закону України «Про органи самоорганізації населення»¹¹ порушує гарантовані у ст. 143 Конституції України повноваження, що свідчить про більшу ефективність представлення ініціатив місцевих жителів не депутатами місцевих рад, а головами органів самоорганізації населення, які за своїм статусом повинні бути наділені відповідними повноваженнями. Отже, формування представницьких органів територіальної громади потребує законодавчих змін.

Аналіз нормативно-правових актів та досвіду діяльності ОСН у незалежній Україні до прийняття відповідного закону про ОСН 11 липня 2001 р. свідчить про найбільшу активність діяльності цих органів у Івано-Франківській області одночасно з об'єднаннями співвласників будинків, що зафіксовано розпорядженнями обласної ради у таких напрямках: забезпечення ОСН нормативно-правовими актами, всебічне сприяння ініціативі їх створення та заохочення активно діючих керівників, співпраця з депутатами міської ради, виявлення заінтересованості керівництва міськвиконкому в їх діяльності. До прийняття закону про ОСН у місті Івано-Франківську функціонувало понад 70 будинкових комітетів та три територіальні комітети мікрорайонів: Опришівці (1992 р.), згодом – Пасічна, Княгинин, на які розповсюджувалась дія Тимчасового положення про ОСН у м. Івано-Франківську. Будинкові комітети реєструвалися у житлово-експлуатаційних організаціях, їх діяльність мала безсистемний та хаотичний характер. Одним із основних напрямів їх діяльності було сприяння утворенню співвласників об'єднань будинків, які відносили рішення відповідних рад до ОСН¹².

Як приклад особливостей повноважень територіального комітету Опришівці варто назвати контроль обсягів робіт будівництва нової школи, благоустрій та санітарний стан території берегів річки Бистриця-Наддвірнянська, заснування футбольного клубу, проблеми налагодження більш дієвої співпраці з дільничним інспектором міліції для забезпечення громадського порядку та створення добровільного громадського формування тощо.

Аналізуючи типологію положень місцевих комітетів у місті Івано-Франківську, слід зазначити, що всі власні повноваження відповідають ст. 14 Закону України «Про органи самоорганізації населення». До основних видів повноважень керівників слід віднести такі: організаційні (організовує роботу комітету), виконавчі (виконання рішень комітету), розпорядчі (скликає і проводить засідання), представницькі (представляє комітет у відносинах з фізичними та юридичними особами), обов'язкові (виконання доручень комітету); секретаря – організаційні (організовує підготовку засідання комітету), інформаційні (забезпечує своєчасне доведення до підприємств, установ та організацій і фізичних осіб рішень комітету), контрольні (контролює виконання рішень комітету), тимчасові (у зв'язку з відсутністю голови комітету та його заступника або неможливістю виконання ним своїх обов'язків з інших причин їх повноваження виконує секретар). Різниця між повноваженнями територіальних і будинкових комітетів полягала у представленні інтересів жителів мікрорайону у міській раді та її виконкомі, наданні необхідної допомоги органам пожежного нагляду – для територіальних комітетів, а для будинкових – представлення інтересів жителів будинку у виконкомі відповідної ради.

На підставі проведеного аналізу наукової літератури, інших юридичних джерел та вищезазначеного і їх узагальнення робимо висновок-пропозицію щодо видів власних повноважень ОСН стосовно їх особливос-

тей реалізації на відповідній території. Їх орієнтовний перелік може бути таким: 1) економічні (на власний ризик); 2) фінансові (на власний ризик); 3) управлінські, покращення комунальних послуг; 4) управління майном, що є в комунальній власності; 5) затвердження програми соціально-економічного та культурного розвитку; 6) контроль за виконанням затверджених програм соціально-економічного та культурного розвитку; 7) затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць; 8) контроль за виконанням бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць; 9) встановлення місцевих податків відповідно до закону; 10) встановлення місцевих зборів відповідно до закону; 11) забезпечення проведення місцевих референдумів; 12) забезпечення реалізації результатів місцевих референдумів; 13) утворення комунальних підприємств, організацій і установ; 14) реорганізація комунальних підприємств, організацій і установ; 15) ліквідація комунальних підприємств, організацій і установ; 16) здійснення контролю за діяльністю комунальних підприємств, організацій і установ; 17) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням цін і тарифів; 18) здійснення відповідно до закону обліку житлового фонду; 19) здійснення контролю за використанням житлового фонду; 20) сприяння (і контроль) прибудинковому паркуванню автомобілів жителів, які проживають у відповідних будинках; 21) здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів; 22) здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту життя людини, її здоров'я, честі й гідності, недоторканності та безпеки; 23) сприяння забезпеченню прав і свобод людини; 24) сприяння органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їхнім посадовим особам, закладам освіти, культури тощо у виконанні функцій та повноважень, спрямованих на задоволення потреб жителів відповідної території; 25) залучення громадян до участі в управлінні своїми справами; 26) залучення жителів відповідної території до участі у здійсненні завдань і функцій місцевого самоврядування; 27) залучення жителів відповідної території до участі у наданні ОСН громадських послуг жителям відповідної території; 28) здійснення повного і всебічного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування з метою недопущення порушення законності; 29) здійснення, в установленому порядку, контролю за дотриманням законодавства, затвердженої містобудівної документації при плануванні та забудові відповідних територій; 30) зупинення у випадках, передбачених законом, будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації і проектів окремих об'єктів, а також може заподіяти шкоди навколишньому природному середовищу; 31) контроль за землекористуванням і охороною довкілля, житлово-комунальним господарством; 32) контроль за споживчим ринком і послугами; 33) контроль за транспортом, зв'язком і безпекою руху; 34) сприяння (ініціювання) реалізації соціального захисту населення, молодіжної та сімейної політики; 35) вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції. Перелік особливостей вказаних видів повноважень не є вичерпним і може бути доповнений.

Особливості вивчення делегованих повноважень ОСН відповідно до чинного законодавства України дають змогу визначити такі їх види: територіальні (сільські, селищні, міські, районні у місті (у разі створення); достроково припинені (ст. 25); виключені з числа делегованих. За практикою реалізації в Україні делеговані повноваження можуть бути: пілотної апробації (м. Одеса); з передачею фінансів та майна та без такої передачі п.4. ст.14; одночасно або після закріплення за ОСН власних повноважень, тобто легалізації ОСН; комплексної процедури (м. Одеса); договірні або пайові чи строково договірні; режимні (м. Одеса); делеговані додатково за допомогою роботи експертної групи або експертні (м. Одеса); визначені за терміном виконання; делеговані ліквідаційні (утворення ліквідаційної комісії м. Одеси)¹³.

За статусом (видами) служби керівників ОСН слід закріпити такі функції, як: установча функція та діяльність, контрольна і правоохоронна. Так, установча функція реалізується низкою повноважень, що дають змогу формувати та розвиватись ОСН і забезпечить у свою чергу їх організаційну самостійність. Установча діяльність ОСН повинна спрямовуватися не лише на їх внутрішню структуру, а й координуватися з іншими суб'єктами, зокрема, з органами місцевого самоврядування. Повноваження ОСН, що здійснюються в межах контрольної функції, також можна розділити на власні й делеговані. Правоохоронна функція спрямовується на здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту законних прав населення закріпленої за ОСН території, що сприятиме підвищенню статусу керівників ОСН.

Усю множину повноважень ОСН автор розподіляє за формами діяльності та сферами впливу на: установчу, нормотворчу, контрольну й правоохоронну.

Пропонується внести:

– доповнення у ч. 6 ст. 140 Конституції України після слів «наділяти їх» та викласти в такій редакції: «власними повноваженнями, здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях...» і далі по тексту;

– зміни до п. 1 ст. 13 Закону України «Про органи самоорганізації населення», вилучивши слова «або повідомлення про заснування», залишивши його у наступній редакції: «легалізація органів самоорганізації населення є обов'язковою і здійснюється шляхом його реєстрації».

Перспективою подальших досліджень є вивчення особливостей повноважень через досвід сусідніх держав, які разом з Україною вийшли із свого соціалістичного минулого, внесення та розроблення детальних пропозицій у національне законодавство з метою активізації функціонування існуючих та створення нових ОСН; використання наукових досліджень у навчально-виховному процесі; для поширення правової культури й поглиблення знань з проблем місцевого самоврядування та самоорганізації населення тощо.

¹ Серьогіна С. Напрямки вдосконалення конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні / Серьогіна С. / [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт Конституційної асамблеї України. – Режим доступу : <http://sau.in.ua>; Ставничук М. І. До питання методології модернізації Конституції України / Ставничук М. І. / [Електронний ресурс] : Офіційний веб-сайт Конституційної асамблеї України. – Режим доступу : <http://sau.in.ua>.

² Конституція України. Науково-практичний коментар / Редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. : Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – С. 96–99.

³ Совгіря О. В. Конституційне право України : [навч. посібник] / О. В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 632 с.

⁴ Суспільство і право: 2004–2006: роздуми українського вченого-конституціоналіста / Кампо В. М.; [за заг. ред. С. В. Бурлая]; Акад. муніцип. упр., Т-во конституц. права. – К.: Вид.-полігр. центр Акад. муніцип. упр., 2007. – 73 с.

⁵ Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування / Юрій Панейко. – Л.: Літопис, 2002. – С. 31–32.

⁶ Руденко В. М. Довідник посадової особи місцевого самоврядування / Василь Миколайович Руденко. – К. : Дніпро, 2010. – С. 17–18.

⁷ Місцеве самоврядування: історія та сьогодення / [Конох М. С., Хридоцькі А. В., Шаго Є. П., Корчевський Я. С., Чічкань О. І., Іващенко Т. Г.]. – К. : Освіта України, 2010. – С. 10.

⁸ Місцеве самоврядування та самоорганізація населення в місті Києві: стан, проблеми та ризики розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 15 березня 2006 р., Київ / За заг. ред. О. П. Литвина, В. М. Кампо, М. І. Корнієнко. – К. : Вид.-полігр. центр Акад. Муніцип. упр., 2006. – С. 8–178.

⁹ Алексєєв В. М. Власність територіальних громад в Україні: шляхи розвитку : [монографія] / Валерій Марленович Алексєєв. – Чернівці : Технодрук, 2007. – С. 193.

¹⁰ Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. : за станом на 1 лютого 2011 р. № 2952-VI (2952-17) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

¹¹ Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2625-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 254.

¹² Про практику роботи будинкового комітету на вулиці Толстого, 5 у місті Івано-Франківську : розпорядження Івано-Франківської обласної ради від 13 жовтня 2000 р. № 433-р // Архів Івано-Франківської обласної ради, 2000; Про реєстрацію органу самоорганізації населення «Будинковий комітет на вул. Набережній ім. Стефаніка, 2» : рішення Івано-Франківської міської ради від 27 серпня 2002 р. № 312 // Архів Івано-Франківської міської ради, 2002; Статут товариства співвласників будинку № 4 «Серафіні» по вулиці Заклинських в місті Івано-Франківську : рішення виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради від 11 грудня 1998 р. № 565-р // Архів Івано-Франківської міської ради, 1998; Про досвід роботи об'єднання співвласників будинку на вулиці Заклинських, 4 у місті Івано-Франківську : розпорядження Івано-Франківської обласної ради від 21 жовтня 2000 р. № 517-р // Архів Івано-Франківської обласної ради, 2000; Про практику роботи комітету мікрорайону Опришівці в місті Івано-Франківську : розпорядження Івано-Франківської обласної ради від 18 квітня 2001 р. № 165-р // Архів Івано-Франківської обласної ради, 2000.

¹³ Закон України «Про органи самоорганізації населення»: науково-практичний коментар / За заг. ред. О. С. Орловського, А. С. Крупника, Н. В. Мішиної, К. В. Терзіанової. – Одеса: ПП «Євродрук», 2012. – С. 114–123, 173.

Резюме

Лукашенко А. А. Особливості повноважень органів самоорганізації населення як специфічної форми демократії в Україні.

У статті висвітлюються питання сучасного стану дослідження особливостей повноважень органів самоорганізації населення з огляду на їх специфічну форму, природу виникнення та розвиток. Аналізуються історичні передумови особливостей повноважень органів самоорганізації населення в Україні, нормативно-правові акти діяльності органів самоорганізації населення. Виділено типологію положень місцевих комітетів, гарантії діяльності органів самоорганізації населення, види власних та делегованих повноважень органів самоорганізації населення та їх функції. Запропоновано зміни до чинного законодавства про органи самоорганізації населення в Україні та розподілення всієї множини повноважень органів самоорганізації населення за формами діяльності та сферами впливу на установчу, нормотворчу, контрольну і правоохоронну.

Ключові слова: місцеве самоврядування, повноваження та функції органів самоорганізації населення.

Резюме

Лукашенко А. А. Особенности полномочий органов самоорганизации населения как специфической формы демократии в Украине.

В статье освещаются вопросы современного состояния исследования особенностей полномочий органов самоорганизации населения, основываясь на их специфической форме, природе возникновения и развитии. Анализируются исторические условия особенностей полномочий органов самоорганизации населения в Украине, нормативно-правовые акты деятельности органов самоорганизации населения. Выделено типологию положений местных комитетов, гарантии деятельности органов самоорганизации населения, виды собственных и делегированных полномочий органов самоорганизации населения и их функции. Предложены изменения в действующее законодательство об органах самоорганизации населения Украины и распределение всей совокупности полномочий органов самоорганизации населения за формами деятельности и сферами влияния на установочные, нормотворческие, контрольные и правоохранительные.

Ключевые слова: местное самоуправление, полномочия и функции органов самоорганизации населения.

Summary

Lukashenko A. Features powers of self-organizations as a specific form of democracy in Ukraine.

The article explores the current state of research features powers of self-organizations in view of their specific form, the nature of the emergence and development. It analyzes the historical background of office features self-organizations in Ukraine, regulations

activities of self-organizations. Highlight typology provisions of local committees, warranties activities of self-organizations, the types of its own and delegated powers of self-organizations and their functions. The changes to the current legislation of the BSP in Ukraine and distribution of all plurality authority self-organizations by type of activity and influence on the setup, rule-making, control and law enforcement.

Key words: local government, powers and functions of bodies of self-organization of the population.

Отримано 17.09.2013

УДК 342.71

М. І. СУРЖИНСЬКИЙ

Максим Ігорович Суржинський, кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСТВА ТА КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЙОГО ОСНОВНИХ ЗАСАД У ПОСТРАДЯНСЬКИХ ДЕРЖАВАХ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Однією із провідних тенденцій розвитку сучасного конституційного права є посилення інтеграційних процесів, що спонукає до порівняльно-правових досліджень взаємовідносин між державою і особою. Сюди належать і питання громадянства. Це зумовлено тим, що сфера взаємовідносин «особа – держава» завжди займає центральне місце серед всіх інших правових питань, урегулювання яких значною мірою впливає на інші сфери державно-суспільного життя.

Тому сьогодні в період зближення правових систем держав, як ніколи, назріла проблема систематичного і комплексного дослідження питань громадянства різних держав. У процесі дослідження цієї проблеми науковий інтерес викликає і досвід пострадянських держав. Проте у сучасній вітчизняній науці конституційного права відсутні спеціальні дослідження з такої проблематики. Окремі проблеми інституту громадянства пострадянських держав знайшли своє відображення в працях Л. М. Альбертіні, О. В. Журавки, О. С. Лотюк, Ю. М. Тодики, І. А. Толкачової, В. М. Шаповала, К. Л. Шкумбатюк та ін. На висвітлення окремих аспектів інституту громадянства пострадянських держав у сучасній зарубіжній науці спрямовані дослідження М. В. Варлен-Бевз, О. О. Кутафіна, Е. А. Нечай, Є. С. Смірнкової та ін.

У пропонованій статті спробуємо розкрити деякі загальнотеоретичні аспекти інституту громадянства пострадянських держав, провести порівняльний аналіз, виявити їх спільні та відмінні риси.

Насамперед, звернемося до визначень поняття «громадянство», які містяться в законах про громадянство, прийнятих у пострадянських державах. Практично всі вони фіксують визначення громадянства. Виняток становлять закони про громадянство Литви та Естонії.

Враховуючи, що кожний із законів про громадянство колишніх союзних республік у складі СРСР, має власну структуру, статті про визначення громадянства у більшості випадків включені до розділів «Загальні положення», в деяких випадках – до Преамбули (Киргизстан¹, Росія², Таджикистан³) або до частини закону, яка має назву «Зміст» в Республіці Казахстан⁴.

Аналіз змісту вказаних статей законів дає підстави дійти висновку, що у формулюваннях категорії «громадянство» пострадянських держав спостерігаються розбіжності. Так, згідно ст. 1 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. громадянство України – це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах і обов'язках⁵. Виходячи з цього, складовими змісту громадянства слід вважати: 1) особу; 2) державу; 3) правовий зв'язок між особою та державою; 4) взаємні права, обов'язки особи та держави. Близькі за змістом положення можна знайти в чинних законах про громадянство Республіки Білорусь (ст. 1)⁶, Латвії (ст. 1)⁷, Російської Федерації (ст. 3), Таджикистану (Преамбула). При цьому додається, що правовий зв'язок між особою та державою є стійким. А в Республіці Білорусь, Російській Федерації та Таджикистані до складових змісту громадянства віднесено й відповідальність. До того ж у законах Білорусі та Таджикистану фіксується, що відповідальність базується на визнанні та повазі до гідності, основних прав і обов'язків людини.

Оцінюючи формулу «стійкий правовий зв'язок», відомий російський учений С. А. Авак'ян наголошує на її усталеності в теорії конституційного права. На його думку, дана формула доводить, що громадянство існує постійно, воно не зазнає автоматичного впливу різних зовнішніх чинників, а обов'язково передбачає кроки кожної зі сторін – особи та держави – для його набуття чи зміни. Всі відносини, які виникають у зв'язку з громадянством, підкреслює вчений, є правовідносинами й мають за основу ту чи іншу норму законодавства. Жодних змін стану громадянства за «фактичною домовленістю» між фізичними особами або між